

УДК 342.951:343.163
DOI 10.32999/ksu2663-2713/2019-9-5

ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ ДОПИТУ ПОТЕРПІЛОГО ТА СВІДКА ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ПОСЯГАНЬ НА ЖИТТЯ ПРАЦІВНИКА ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ

Гусева Влада Олександрівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри криміналістики та судової експертології
Харківський національний університет внутрішніх справ
vaguseva2007@ukr.net
orcid.org/0000-0001-6489-2384

Мета. На підставі аналізу практики органів досудового слідства, наукової літератури необхідно встановити основні положення та виділити особливості тактики допиту потерпілого та свідка, що мають місце під час розслідування посягань на життя працівника правоохоронного органу.

Методи. Методологічною основою дослідження є положення загального методу пізнання – матеріалістичної діалектики, її закони і категорії. Відповідно до мети дослідження використувалася сукупність принципів сучасної теорії пізнання, зокрема системно-діяльнісний, структурний, функціональний та логічний підходи.

Результати. Визначено тактичні особливості допиту потерпілого та свідка під час розслідування посягань на життя працівника правоохоронного органу. Вирішено такі основні завдання: встановлено основні положення допиту потерпілих та свідків під час розслідування посягань на життя працівника правоохоронного органу; розкрито особливості тактики допиту та з'ясовано характерні проблеми, що виникають під час досудового розслідування; встановлено методологію дослідження та її доказове значення; сформовано рекомендації щодо удосконалення досудового розслідування по зазначеній категорії кримінальних проваджень.

Висновки. Запропоновано рекомендації щодо удосконалення тактики допиту потерпілого та свідка із зазначеної категорії кримінальних проваджень, а саме: невідкладність проведення допиту; обрання місця проведення допиту; врахування психологічного стану потерпілого та свідка, що впливає на формування показань; встановлення послідовності та конкретизації отримання інформації за допомогою тактичних прийомів і засобів; залучення до участі в допиті фахівця, що володіє спеціальними знаннями, необхідними в ході розслідування. Розвиток та удосконалення тактики допиту потерпілого та свідка під час розслідування посягань на життя працівника правоохоронного органу є важливим напрямом подальших наукових досліджень.

Ключові слова: криміналістична тактика, досудове слідство, тактика допиту, кримінальне провадження, посягання на життя працівника правоохоронного органу, особа потерпілого, особа свідка.

PECULIARITIES OF TESTIMONY OF INTERVIEW OF A VICTIM AND WITNESS DURING THE INVESTIGATION OF THE LAW OF THE LAW ENFORCEMENT OFFICER

Guseva Vlada Oleksandrivna,
Candidate of Law, Associate Professor,
Associate Professor of Forensic Science and Forensic Science
Kharkiv National University of Internal Affairs
vaguseva2007@ukr.net
orcid.org/0000-0001-6489-2384

Purpose. Based on the analysis of the practice of the pre-trial investigation authorities, the scientific literature, it is necessary to establish the basic provisions and distinguish the specific tactics of the

victim and witness interrogation, which take place during the investigation of the assault on the life of a law enforcement officer.

Methods. The methodological basis of the study is the position of the general method of knowledge – materialistic dialectics, its laws and categories. In accordance with the purpose of the study, a set of principles of modern theory of cognition was used, in particular, system-activity, structural, functional and logical approaches.

Results. Tactical features of interrogation of the victim and witness during the investigation of encroachments on the life of a law enforcement officer were determined. The following main tasks were solved: the basic provisions of the questioning of the victims and witnesses during the investigation of the assault on the life of a law enforcement officer were established; the peculiarities of the interrogation tactics are revealed and the specific problems encountered during the pre-trial investigation are clarified; the research methodology and its probative value are established; Recommendations on improving the pre-trial investigation in the specified category of criminal proceedings have been formed.

Conclusions. Recommendations on improving the tactics of questioning the victim and witness in the specified category of criminal proceedings are offered, namely: urgency of conducting the interrogation; choosing the place of the interrogation; taking into account the psychological state of the victim and the witness, which influences the formation of testimony; establishing the sequence and concretization of obtaining information through tactical techniques and means; engaging in the interrogation of a specialist who possesses the specific knowledge required in the course of the investigation. Developing and refining the tactics of questioning the victim and witness in investigating the assault on the life of a law enforcement officer is an important area of further scientific research.

Key words: *forensic tactics, pre-trial investigation, interrogation tactics, criminal proceedings, assaulting the life of a law enforcement officer, victim's identity, witness's identity.*

1. Вступ

Однією з найбільш поширених слідчих дій під час розслідування посягань на життя працівника правоохоронного органу є допит, у ході якого слідчий у встановленому законом порядку вербальним шляхом одержує інформацію про відомі допитуваному факти, що мають значення для кримінального провадження. Він проводиться відповідно до правил, встановлених нормами кримінального процесуального законодавства (ст. 224-226 КПК України), і загальних положень тактики допиту, розроблених у теорії криміналістики і слідчій практиці.

Загальновідомо, що показання, отримані в ході допиту, є найбільш розповсюдженими доказами в кримінальному провадженні. Окрім того, допит свідків, потерпілих в історичному аспекті передував отриманню інформації за допомогою експертиз, слідчого експерименту та інших слідчих дій (Сальников, 1986:130–134).

Слід погодитися із ученими, що вибір тактики допиту залежить від кількох чинників: а) ситуації допиту (первин-

ний, повторний, наявність психологічного контакту тощо); б) процесуального положення допитуваного і рівня його зацікавленості в результатах розслідування; в) особливостей допитуваної особи (вік, характер, рівень правової поінформованості, наявність злочинного досвіду тощо); г) характеру інформації і доказів, які є у слідства, тощо (Весельський, 2004: 60–61).

Загальні положення тактики допиту, його організація та особливості тактики виробництва даної слідчої дії досить детально розроблені і викладені в численних криміналістичних джерелах (Порубов, 1998; Янковий, 2007: 185-187; Алексеева, 2009; Доспулов, 1976; Коновалов, 1999).

Розглядаючи таку слідчу дію, як допит потерпілого та свідка під час розслідування посягань на життя працівника правоохоронного органу, слід визнати, що на практиці слідчі нерідко стикаються з труднощами в організації та якісному проведенні допитів. Це пов'язано як із недостатністю відповідного досвіду у багатьох працівників органів досудового розслідування, так

і з недосконалістю наявних науково-практичних криміналістичних рекомендацій. Саме тому актуальність дослідження зумовлена необхідністю розробки наукових рекомендацій щодо забезпечення правоохоронців новітніми ефективними і перспективними джерелами доказової та орієнтовної інформації в процесі розкриття та розслідування посягань на життя працівника правоохоронного органу.

Актуальність дослідження тактики допиту потерпілого та свідка під час розслідування посягань на життя працівника правоохоронного органу уявляється очевидною. Значний внесок у дослідження тактики допиту внесли В.П. Бахін, В.К. Весельський, В.О. Коновалова, В.С. Кузмічов, М.І. Порубов, О.Б. Соловйов, А.В. Старушкевич, Г.Г. Доспулов, О.А. Кравченко, Т.Г. Олексєєва та інші вчені.

Проте саме особливості тактики допиту потерпілого та свідка у кримінальних провадженнях під час розслідування посягань на життя працівника правоохоронного органу в криміналістичній літературі залишилася поза увагою.

Специфіка допиту в кримінальному провадженні щодо посягань на життя працівника правоохоронного органу визначається передусім залежно від категорії допитуваної особи (свідок, потерпілий), предмету допиту та слідчої ситуації, що складається під час його проведення. Відповідно до цього можна розглядати особливості допиту як складової частини окремої криміналістичної методики.

Таким чином, метою статті є встановлення на підставі аналізу практики органів досудового слідства, наукової літератури особливостей тактики допиту потерпілого та свідка, що мають місце під час розслідування посягань на життя працівника правоохоронного органу.

Методологічною базою дослідження є положення загального методу пізнання – матеріалістичної діалектики, її закони і категорії. Відповідно до мети дослідження використовувалася сукупність принципів сучасної теорії пізнання, зокрема системно-діяльнісний,

структурний, функціональний та логічний підходи. Зокрема, для досягнення мети у роботі необхідно вирішити такі основні завдання: висвітлити основні положення допиту потерпілих та свідків під час розслідування посягань на життя працівника правоохоронного органу; розкрити особливості тактики допиту та з'ясувати характерні проблеми, що виникають під час досудового розслідування; встановити методологію дослідження та його доказове значення; сформулювати рекомендації щодо удосконалення досудового розслідування із зазначеної категорії кримінальних проваджень.

2. Особливості тактики допиту потерпілого (працівника правоохоронного органу)

Слід погодитися з представниками криміналістичної науки, що допит можна вважати найпоширенішим способом отримання доказів, водночас він є однією з найскладніших слідчих дій. Його провадження вимагає від слідчого високої загальної та професійної культури, глибокого знання людей, їх психології, майстерного володіння тактико-криміналістичними прийомами. Складність допиту полягає не тільки в тому, що слідчому у ряді випадків протистоїть людина, яка не бажає говорити правду і навіть взагалі не бажає давати свідчення, але і в тому, що в показаннях особи, котра щиро прагне повідомити слідчому все відоме їй у справі, можуть бути помилки, спотворення, вимисел, які належить своєчасно виявити і врахувати під час оцінки та використання показань (Белкин, 1997: 97).

Викладене дозволяє констатувати, що допит за своєю суттю є спілкуванням слідчого із допитуваним з метою отримання інформації, відомої допитуваному, яка має значення для розслідуваного кримінального провадження.

Так, у разі невдалого замаху на працівника правоохоронного органу найважливіша доказова інформація може бути отримана в ході його допиту як потерпілого. Зокрема, потерпілим має визнаватися фізична особа (працівник правоохоронного органу), якому

не тільки реально заподіяно шкоду, а й коли його права та законні інтереси виявилися поставленими під загрозу у разі замаху або готування до скоєння злочину. Крім цього, потерпілими обов'язково визнаються близькі родичі осіб, які загинули від злочину. Під час виробництва допиту потерпілого (працівника правоохоронного органу) слід максимально використовувати його професійні знання, його навички спостереження та запам'ятовування. Під час допиту потерпілого необхідно приділити увагу з'ясуванню: деталей, які можуть бути співставними з іншими зібраними доказами; конкретних дій кожного злочинця; власних дій потерпілого (в тому числі тих, що передували події злочину).

Сприйняття події злочину потерпілим, що залишився в живих, багато в чому залежить і від психологічних рис його особистості та емоційного стану в момент нападу. «Особливо негативно позначається на сприйнятті подій почуття страху. Воно не тільки притуплює пам'ять, але і негативно діє на всю психіку людини, на його інтелектуальну діяльність, знижує волю, моральний самоконтроль і критичне ставлення до навколишнього, перешкоджає правильній оцінці обстановки події» (Зака-тов, 1976: 97).

Своєю чергою не можна безперечно приймати на віру правдивість свідчень потерпілого, навіть якщо він є співробітником правоохоронного органу, оскільки він цілком може перебувати в стресовому стані, що негативно вплине на інтелектуальний стан. Крім цього, потрібно пам'ятати, що потерпілий може спробувати приховати факти своєї неправомірної поведінки, що могло послужити приводом для вчинення відносно нього насильства. Слід мати на увазі, що причиною помилкових свідчень потерпілого також може стати страх за життя та здоров'я не тільки його самого, а й близьких йому осіб. В такому разі необхідно провести роз'яснювальну бесіду з потерпілим і пояснити йому, що він і його близькі знаходяться під особливим захистом держави.

Зазвичай допит проводиться за місцем провадження досудового слідства. Однак за необхідності слідчий може провести допит в місці перебування допитуваного (потерпілого, свідка). Під час допиту потерпілого поза місцем провадження досудового слідства щодо обставин, які ставлять під сумнів достовірність показань учасників процесу, в протоколі допиту необхідно вказати причину вибору даного місця його виробництва.

До того допит можна провести в тій обстановці, в якій відбувалось злочинне посягання. Допит на місці не варто плутати з іншою слідчою дією – слідчим експериментом. Це звичайний допит, який проводиться на місці події, в ході якого відбувається повторне сприйняття розслідуваної події та відновлення у пам'яті допитуваного забутих фрагментів події.

3. Тактичні особливості допиту свідка (працівника правоохоронного органу)

Особливий інтерес представляють свідки злочину, допит яких проводиться по можливості невідкладно. Така необхідність викликана тим, що чим більше часу пройшло з моменту сприйняття події до викладу його на допиті, тим менше повним буде цей виклад за інформативністю. Крім цього, в разі встановлення особи, яка вчинила злочин, показання свідків будуть підставою для затримання особи за підозрою у скоєнні злочину.

Отже, для того щоб успішно провести допит, слідчий повинен чітко уявляти собі, яку інформацію і за допомогою яких прийомів і засобів він має намір отримати. Основними питаннями, які слідчий повинен з'ясувати в процесі допиту свідка у справах даної категорії, є: з'ясування обставин події (злочину); докладне з'ясування всіх відомостей про осіб, що скоїли злочин: скільки їх було, чи знає їх свідок, їх зовнішність, як вони були одягнені, як називали один одного, в якому напрямку зникли, чи мали при собі якісь речі, якщо так, то які саме. У тому випадку, якщо свідком (очевидцем) злочину є співробітник

правоохоронного органу, доцільно з'ясувати у нього: чи діяв потерпілий в рамках законності, чи не провокував він особу, яка вчинила посягання, на здійснення протиправного діяння щодо потерпілого. Під час з'ясування обставин службової діяльності потерпілого, свідкові, який посилається на порушення встановленого порядку, задають питання про нормативні акти, що регулюють дану діяльність, про те, які саме вимоги потерпілого були порушені (дане положення застосовується до працівника правоохоронного органу).

У процесі допиту свідка (очевидця) злочину доцільно запропонувати йому зобразити на аркуші схему місця скоєння злочину «схематичний план» з нанесенням місць розташування особи злочинця та потерпілого по відношенню один до одного, а також шляхів їх переміщення. Ця схема долучається до матеріалів кримінального провадження як додаток до протоколу допиту свідка, а в протоколі робиться відповідний запис.

Своєю чергою під час допиту свідків злочину, скоєного в умовах неочевидності, необхідно звернути увагу на інші тактичні особливості. В такому разі процесуально значиму інформацію можуть надати товариші по службі потерпілого. Під час допитів товаришів по службі важливо встановити, яка саме діяльність потерпілого (працівника правоохоронного органу) могла привести до можливих конфліктних ситуацій, чи чинився на нього тиск у зв'язку з виконанням своїх службових обов'язків (розслідування кримінальних проваджень, охорона громадського порядку тощо), чи не було останнім часом в його адресу погроз, якщо були, то якого змісту, чи сприймав їх потерпілий як реальні, від кого і яким способом вони надходили.

Зокрема, у осіб, які першими виявили труп, з'ясовується: за яких обставин це сталося; коли і в зв'язку з чим вони виявили труп на місці події; в якій позі спочатку знаходився труп, чи не змінювалася поза трупа, якщо так, то ким і з якою метою; бачив свідок кого-небудь

біля трупа, кого саме, прикмети і чи зможе його впізнати.

Важливим джерелом доказів можуть слугувати показання рідних потерпілого, які можуть бути допитані як свідки. Слід допитати родичів та інших близьких загиблого про те, чи мають вони інформацією про проблемні або конфліктні ситуації, пов'язані з роботою. Якщо ж вони не володіють такою інформацією, слід встановити, чи не помічали допитувані в поведінці потерпілого особливостей (наприклад зайвої обережності, пригніченого настрою, намірів тимчасово змінити місце проживання, номер телефону, місце роботи тощо). Такого роду інформацію можна отримати і в результаті допиту сусідів потерпілого. Вони можуть дати цінну інформацію про видимі ознаки підвищеної безпеки (наприклад, раптова установка металевих дверей, віконних ґрат тощо). Крім цього, сусіди цілком могли помітити підозрілих відвідувачів у під'їзді або квартирі працівника правоохоронного органу.

Також не допускається одночасно декілька допитів (потерпілого, свідка) в одному приміщенні. Слідчий також повинен вжити заходів, щоб після допиту свідок не спілкувався з тими, хто прибув для допиту по тому кримінальному провадженню. Це пов'язано з тим, що характер подій, фактів, явищ, з приводу яких свідок дає показання, певним чином впливає на формування показань інших свідків. Специфіка джерела отримання інформації визначає специфіку передачі сприйнятих свідком доказових фактів. У ході виробництва допиту як потерпілим, так і свідком можуть складатися схеми, які долучаються до матеріалів кримінального провадження як додаток до протоколу допиту.

До того, відповідно до ст. 71 КПК України, слідчий вправі залучити до участі в даній слідчій дії фахівця, що володіє спеціальними знаннями, необхідними в ході розслідування. На нашу думку, під час розслідування зазначеної категорії кримінальних проваджень необхідно в обов'язковому порядку залучати фахівців у галузі судової-медични, психології тощо.

4. Висновки

Підводячи підсумок, потрібно зазначити, що в основі успішного проведення допиту потерпілого та свідка, що мають місце під час розслідування посягань на життя працівника правоохоронного органу, лежать такі основні фактори: врахування психологічного стану потерпілого та свідка, що впливає на формування показань (використання професійних знань допитуваних, співставлення показань з іншими зібраними доказами, врахування стресового стану допитуваних – страх, помилковість показань, встановлення факту неправомірної поведінки допитуваних тощо); обрання місця проведення допиту (з урахуванням достовірності показань учасників процесу, для результативності відновлення у пам'яті допитуваних забутих фрагментів події); невідкладність проведення допиту; встановлення послідовності та конкретизації отримання інформації за допомогою тактичних прийомів і засобів (постановка запитань з урахуванням правоохоронної діяльності потерпілого чи свідка, складання схеми, що долучається як додаток до матеріалів кримінального провадження тощо); недопущення декількох допитів (свідка, потерпілого) в одному приміщенні (для достовірності отримання інформації та правильного сприйняття допитуваним доказових фактів); залучення до участі в допиті фахівця, що володіє спеціальними знаннями, необхідними в ході розслідування (у галузі судової-медицини, психології) тощо. Отже, виділені особливості допиту потерпілих та свідків під час розслідування посягань на життя працівника правоохоронного органу запропоновані як рекомендації щодо удосконалення досудового розслідування із зазначеної категорії кримінальних проваджень.

Своєю чергою сформована ситуація вимагає спеціальної підготовки слідчих для проведення ефективного досудового розслідування посягань на життя працівника правоохоронного органу. Проведене дослідження, відповідно до його цілей та завдань, дозволило ви-

значити ряд теоретичних і прикладних питань, вирішення яких, на наш погляд, може сприяти вдосконаленню процесів розкриття та розслідування злочинів, пов'язаних з посяганням на життя працівника правоохоронного органу, але потребує удосконалення, більш детального та поглибленого теоретичного підходу до вирішення цих питань.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сальников Ю.С. Психология следственных действий. Проблемы психологии следственной деятельности. Сборник научных статей. Красноярск : Изд-во Красноярского университета. 1986. С. 130–134.
2. Особливості провадження допиту підозрюваного (обвинуваченого) з метою недопущення тортур та інших порушень прав людини : посібник / В. К. Весельський та ін. Київ : Національна академія внутрішніх справ України, 2004. 148 с.
3. Порубов Н.И. Тактика допроса на предварительном следствии. Москва. Издательство БЕК.1998. 208 с.
4. Янковий М.О. Генезис поняття та сутність допиту. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. 2007. № 5. С. 185–187.
5. Алексеева Т.Г. Процессуальный порядок и тактика проведения допроса. Учебно-методическое пособие. Хабаровск : Дальневосточный институт повышения квалификации. 2009. 63 с.
6. Доспулов Г.Г. Психология допроса на предварительном следствии. Москва : Юрид. лит. 1976. 112 с.
7. Коновалов Е.Ф. Криминалистика. Криминалистическая тактика : учеб. пособ. Часть 2. Москва : МГИУ.1999. 222 с.
8. Белкин Р.С. Тактика следственных действий. Москва : Новый юристь.1997. 176 с.
9. Закатов А.А. Тактика допроса потерпевшего на предварительном следствии : учеб. пособие. Мин-во внутр. дел СССР, Высш. следств. школа. Волгоград, 1976. 71 с.

REFERENCES:

1. Salnikov, Iu. S. (1986). Psikhologiiia sledstvennykh deistvii [Psychology of investigative actions] *Problemy psikhologii sledstvennoi deiatelnosti. Problems of psychology of investigative activity*. Collection of scientific articles. Krasnoiarsk : Izd-vo Krasnoiarskogo universiteta. [in Russian]
2. *Osoblyvosti provadzhennia dopytu pidozriuvanoho (obvynuvachenoho) z metoiu nedopushchennia tortur ta inshykh porushen prav liudyny [Peculiarities of the interrogation of the suspect (accused) in order to prevent torture and other human rights abuses]*. V.K. Veselskyi ta in. (Eds.) Kyiv : Natsionalna akademiia vnutrishnikh sprav Ukrainy, 2004. [in Ukrainian]

3. Porubov, N.I. (1998). *Taktika doprosa na predvaritel'nom sledstvii*. [Interrogation tactics at preliminary investigation]. Moscow : Izdatel'stvo BEK. [in Russian].

4. Yankovyi, M.O. (2007). Henezys poniattia ta sutnist dopytu. [The genesis of the concept and the essence of the questioning.] *Naukovyi visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu vnutrishnikh sprav – Scientific Bulletin of the Kyiv National University of Internal Affairs*. № 5 [in Ukrainian].

5. Alekseeva, T.G. (2009). Protsessualnyi poriadok i taktika provedeniia doprosa. [Procedural procedure and tactics of interrogation.] *Teaching aid*. Khabarovsk : Dalnevostochnyi institut povysheniia kvalifikatsii [in Russian].

6. Dospulov, G.G. (1976). *Psikhologiya doprosa na predvaritel'nom sledstvii*. [Psychology of interrogation at the preliminary investigation]. Moscow : Iurid. lit. [in Russian].

7. Konovalov, E.F. (1999). Kriminalistika. Kriminalisticheskaia taktika [Forensics. Forensic Tactics]. *Teaching aid. Chast 2*. Moscow : MGIU. [in Russian].

8. Belkin, R.S. (1997). *Taktika sledstvennykh deistvii*. [Tactics of investigative actions]. Moscow : Novyi iuristie [in Russian].

9. Zakatov, A.A. (1976). Taktika doprosa poterpevshego na predvaritel'nom sledstvii [Tactics of interrogation of the victim at the preliminary investigation]. *Teaching aid*. Min-vo vnutr. del SSSR, Vyssh. sledstv. shkola. Volgograd, 1976. [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 18.07.2019.

The article was received 18 July 2019.